

Čas je za spremembe v urejanju prostora!

Poziv prostorskih načrtovalcev in povezanih strokovnih javnosti k odgovornemu ravnanju s prostorom

Prostor je kot končna in omejena dobrina osnova za kakovostno in dostojno življenje posameznika in družbe. S prostorom je zato treba ravnati skrbno, razumno in načrtno - trajnostno. Podpisniki tega poziva, podobno kot številni posamezniki, strokovne javnosti, civilna družba in mediji ugotavljamo, da v Republiki Sloveniji s prostorom ne ravnamo tako.

Zato smo prostorski načrtovalci pripravili poziv predsedniku države, predsedniku Vlade in Vladi RS, poslancem državnega zbora in drugim pristojnim za urejanje prostora, da se zavzamejo za res potrebne spremembe v sistemu urejanja prostora in za bolj odgovorno ravnanje s prostorom. Strokovne javnosti enostavno ne moremo več prevzemati soodgovornosti za blokade razvojnih rešitev, ki so in bodo posledica nedomišljenih in neodgovornih politik.

Strokovnjaki ugotavljamo, da je stanje prostora na področjih razpršene gradnje in razvrednotenja krajine, nenačrtnega razvoja mestnih naselij, kaotičnosti razmer zaradi spreminjanja zakonodaje in zapletenosti in dolgotrajnosti postopkov enako slabo ali pa še slabše, kot je bilo sodeč po Oceni stanja in teženj v prostoru Republike Slovenije iz leta 2001. V prostoru zaznavamo razvrednotenja ključnih prvin, ki so nosilke prepoznavnosti Slovenije. Nepoznavanje pomena in možnosti prenove degradiranih urbanih območij ter na regionalni ravni neuskaljene gradnje gospodarskih središč in stanovanjskih območij po posameznih občinah vodita k nesmotrni pozidavi kulturne in naravne krajine. Razprave o obsežni pozidavi kmetijskih zemljišč prikrivajo dejstvo, da je zmanjševanje obsega obdelovalnih zemljišč predvsem posledica zaraščanja zaradi opuščanja obdelave. Zaradi tega, ker slabo deluje sistem nadzora, se še vedno srečujemo s prakso nelegalnih in neustreznih gradenj in prenov. Poleg navedenega pa izostaja tudi razvoj stroke, ki zaradi tega, ker država ne spodbuja raziskovalnega dela in poglobljanja znanja, izgublja korak s primerljivimi evropskimi strokovnimi okolji.

Mesta, ki bi danes morala biti z vso svojo raznolikostjo glavni dejavnik razvoja v Sloveniji, iz številnih razlogov demografsko slabijo, medtem pa se v njihovem zaledju in zlasti na podeželju ter vzdolž avtocestnega križa širi stanovanjska gradnja, ki zaradi odmaknjenosti od delovnih mest in družbenih dejavnosti povzroča številne dnevne migracije z osebnimi avtomobili, hkrati pa zaradi premajhne koncentracije prebivalstva povsem onemogoča tudi rentabilnost nujno potrebnih oskrbnih in družbenih funkcij. Dolgotrajna **naklonjenost razpršeni individualni gradnji in odsotnost gradnje javne družbene infrastrukture kažeta na neodgovornost družbe za stanje v prostoru. Takšno ravnanje dolgoročno slabo vpliva na kakovost okolja in bivanja.**

Odročnejša podeželska območja v Sloveniji se hkrati praznijo in razvojno nazadujejo. Demografsko izpraznjena območja, zaraščanje kmetijskih zemljišč in slaba infrastrukturna opremljenost teh delov nacionalnega teritorija so odraz škodljivega podrejanja trendom in pomanjkanja volje za usmerjanje in podpiranje razvoja v prostoru.

Oba pojava sta medsebojno povezana in kažeta na zadrege vodenja prostorske politike v Sloveniji. Razmere v prostoru so odraz težav s prenosom deklarativnih ciljev v prakso. Po desetletju tranzicije sta bila sicer sprejeta dva dokumenta: **Ocena stanja in teženj v prostoru (2001)** in **Politika urejanja prostora (2001)**, ki pa v praksi nista zaživela. Podobno usodo doživljata tudi **Strategija prostorskega razvoja Slovenije (2002)** in **Prostorski red Slovenije (2004)**. Vsi navedeni dokumenti, ki naj bi na strateški ravni začrtali obrise ravnanja družbe s prostorom, so bili pripravljani in sprejeti v navezavi s prostorsko zakonodajo, prvo po prehodu družbe v tržno ekonomijo (Zakon o urejanju prostora, 2002). **Očitno so bili ti dokumenti sprejeti neodgovorno in brez ustrezne povezave z ostalimi strateškimi razvojnimi dokumenti države. O njihovih učinkih na dnevno politiko rabe prostora se namreč nihče ne sprašuje.** Tudi če bi držalo, da so bili v celoti slabo pripravljani, pa je nerazumno, da jih niso nadomestili novi strateški akti. Kot vemo, je bil sprejet nov zakon (Zakon o prostorskem načrtovanju, 2007), medtem ko se na politični ravni Vlada ni ozirala na veljavne dokumente, ampak je razvojno politiko vodila bolj ali manj izključno v duhu neoliberalne svobode graditeljstva na svoji zemlji. Posledica tega je, da v Sloveniji nimamo niti dogovora o standardnem naboru podatkov, ki opisujejo stanje v prostoru, kaj šele, da bi skrbno vrednotili različne razvojne programe in politike v luči učinkov na stanje v prostoru. **Ker spremembe zakonodaje ne temeljijo na poglobljenih analizah veljavnih aktov in ne upoštevajo pripomb iz prakse, se razmere spreminjajo samo na slabše.**

Znano in dokumentirano je, da je v preteklosti strokovna javnost ob predlogih novih politik in programov, ki pomembno vplivajo na ravnanje s prostorom, opozarjala, naj bodo le-ti zadržani, izvedljivi in razumni. **Kljub temu se je utrdila praksa vnaprejšnjih rezervacij prostora, ki onemogoča razumno usklajevanje različnih rab prostora. Zaradi omejenosti in končnosti prostora se rabe v prostoru prekrivajo in v nekaterih delih tudi izključujejo. Če imajo rabe vnaprej zagotovljene razvojne teritorije, se bistveno upočasnijo ali celo onemogočijo umeščanje novo porajajočih in razvojno pomembnih prostorskih ureditev v prostor.** Da prav opisano normirano varstvo obvladuje razmere v urejanju prostora v Sloveniji, pričča dejstvo, da je manj kot 3% občin od januarja 2003 do novembra 2009 v zakonsko predpisanem roku uspelo s številnimi prekrivajočimi se politikami uskladiti in sprejeti nove občinske prostorske načrte. Še bolj kritično je umeščanje državnih prostorskih ureditev v prostor, saj številni projekti, predvideni za črpanje nepovratnih sredstev evropskih finančnih virov v finančni perspektivi, ki se izteče v letu 2013, še

niso umeščeni v prostor. Odveč je v tem kontekstu opozoriti na kočljivost ideje, da bi usodo teh konkretnih projektov lahko rešili z novim zakonom, ki bi veljal izključno za njihovo umeščanje v prostor.

In vendar Vlada Republike Slovenije pripravlja tak zakon (Zakon o umeščanju prometne, energetske in vodne infrastrukture v prostor) in tako posega v materijo že oblikovanih politik vnaprejšnjih rezervacij prostora. Njen poseg je utemeljen z realizacijo ključnih državnih razvojnih projektov, saj naj bi sicer pomembna vsota pripadajočih evropskih nepovratnih sredstev ostala neizkoriščena. Ta sredstva pa so praktično edina prosta sredstva, ki jih gospodarsko finančne strategije lahko namenjajo ključnim razvojnim projektom izhoda iz recesije. Če je v kontekstu te razprave tako brezprizivno opredeljeno finančno ozadje novega zakona možno prevzeti, pa je naravnost nepojmljivo, da se sočasno ne pripravljajo tudi primerljivi posegi v že sprejete politike, ki bi omogočali enakovredne pogoje pri umeščanju vseh posegov v prostor. Kljub zadostnim finančnim virom se namreč tudi investitorji drugih posegov srečujejo z ovirami, kot so prepočasni in neučinkoviti postopki, premalo zavezujočih informacij o možnostih gradnje in pretirana birokratizacija urejanja prostora. Strokovna javnost iste ovire prepoznava v presekih množice sprejetih politik, ki so medsebojno omejujoče ali izključujoče. **Zato se mnoge porajajoče se razvojne pobude v prostor umeščajo s tolikšnim tveganjem, da prostor Slovenije enostavno ni konkurenčen niti v merilu regije in Evrope še manj pa na globalnem trgu.**

Strokovne javnosti napovedujemo organizacijo vrste strokovnih srečanj, posvetovanj, konferenc in drugih uveljavljenih oblik izmenjave mnenj in izkušenj, na katerih bomo predstavljali stanje v prostoru, ključne probleme urejanja prostora, razvojne izzive in pristope ter metode njihovega reševanja. Nosilce javnih politik in upravne institucije vabimo, da javno izmenjavo mnenj in izkušenj podprejo, se je udeležujejo in tako prispevajo k razvoju inovativnih rešitev za spremembe v politiki in sistemu urejanja prostora, ki naj prispevajo k bolj odgovornemu ravnanju s prostorom.

Pričakujemo, da bodo v bližnji prihodnosti določeni statistični in drugi kazalniki spremljanja (I.) stanja v prostoru, (II.) učinkov veljavnih politik in (III.) politik v pripravi na prostor. Pričakujemo tudi, da bo (IV.) omogočena javna dostopnost do zbranih statističnih in drugih kazalnikov in da bo (V.) uveden sistem periodičnega javnega poročanja o vrednotenju učinkov politik in stanju v prostoru.

Pomembno se nam zdi, da bi v Sloveniji ponovno vzpostavili sistem urejanja prostora, da bi torej vodili politiko ravnanja s prostorom na ravni vsakdanje rabe in načrtovanja dolgoročnih sprememb in prenove ter opustili golo retoriko umeščanja novih posegov v prostor in varovanja pridobljenih teritorialno razvojnih ali varstvenih pravic nosilcev politik in področij. **V ta namen predlagamo reorganizacijo strokovnega dela in uvedbo službe ali urada, ki bi deloval v okviru Vlade RS** ter postal odgovoren za spremljanje, vrednotenje in napovedovanje stanja prostora in učinkov prostorskih razsežnosti politik in programov. **V danih razmerah je nujna vzpostavitev strokovno avtonomne službe in politike, ki bi bila odgovorna najvišji ravni odločanja, to je Vladi RS, ter javnosti, ne pa nosilcem urejanja prostora, ki so hkrati nosilci odločanja na ravni posameznih ministrstev.** Po naši presoji lahko vzpostavitev takšne službe ali urada in vzpostavitev rednega spremljanja in poročanja o stanju v prostoru sorazmerno hitro nadomesti pomanjkljivosti sistema urejanja prostora in zagotovi ustrezne pogoje za vzpostavitev učinkovitejšega, predvsem pa bolj preglednega in s tem odgovornega trajnostno naravnane sistema urejanja prostora.

Poziv strokovne javnosti je odraz vesplošno dozorelega mnenja, da so razmere v urejanju prostora kritične in potrebne korenitih sprememb. Naš poziv je tudi odraz odzivanja na angažma civilne družbe in splošne javnosti, ki je prav tako izrazito kritična do ravnanja s prostorom in nam ne dopušča več odlašanja z resnim, vsebinskim in doslednim, opozarjanjem na težave.

Skupina za pripravo poziva:

Izidor Jerala, dr. Alma Zavodnik Lamovšek, mag. Maja Simoneti, mag. Jelka Hudoklin, dr. Aleš Mlakar, Liljana Jankovič Grobelšek, Leon Kobetič, Aleksandra Geršak Podbreznik, Borut Bončina, Karla Jankovič.

S spoštovanjem.

Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije

Predsednik:

mag. Andrej Goljar, univ.dipl.inž.arh.

